

Кокоша Антоніна,

магістрант факультету соціальної та психологічної освіти

Науковий керівник: Коляда Н. М.

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО

(з досвіду роботи соціальних працівників м. Умань)

Події на сході України в 2014 році розширили сферу дії системи соціального захисту. Виникла потреба здійснення соціального захисту військовослужбовців та інших учасників антитерористичної операції, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Учасників антитерористичної операції віднесено до категорії учасників бойових дій, що надає їм право користуватися гарантіями соціального захисту ветеранів війни [2].

Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями розглядають такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Г. Акімов, О. Лобастов, Р. Грінкер, Д. Шпігель (психотравмуючі наслідки світових війн), В. Гічун, В. Ковтун, О. Коржиков, Ю. Лях (медико-соціальні аспекти реабілітації військовослужбовців); В. Березовець, С. Захарик, В. Знаков, І. Ліпатов, Т. Пароянц, В. Попов, П. Сідоров, В. Стасюк (психотравмуючі наслідки локальних воєнних зіткнень) та ін [3].

Питання соціальної дезадаптації розглянуто в працях Г. Ломакіна, Г. Сенявської, О. Філатової та ряду інших дослідників. З метою реабілітації учасників війни багато країн мають у своєму арсеналі ряд розроблених ними відповідних програм. Однак, проаналізувавши низку джерел із даного питання,

слід констатувати, що у вільному доступі відповідна наукова література майже відсутня.

Складність окресленої проблеми та відсутність у вільному доступі спеціальної літератури щодо інноваційних форм та методів здійснення соціальними працівниками реабілітаційних заходів профілактики соціальної дезадаптації військовослужбовців засвідчують актуальність наукових розвідок і необхідність пошуку сучасних підходів у вирішенні нагальних і стратегічних питань проблеми.

Мета дослідження передбачає аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми та практичного досвіду соціальних працівників м. Умань на основі якого теоретично обґрунтувати важливість здійснення заходів профілактики соціальної дезадаптації учасників АТО в системі соціального захисту населення.

На сьогоднішній день в Україні проходить антитерорестична операція, що спричиняє небезпечні умови для життя і проживання громадян та військовослужбовців. Людина вміє пристосовуватися до різних обставин, які часто змінюють і її саму – бо це допомагає їй вижити. Та результати проведення військових дій можуть позначатись на здоров'ї людей надовго і мати не лише фізичний вплив, але й психологічний, наслідком чого може стати соціальна дезадаптація. Тому ефективна система профілактики, психологічної корекції та реабілітації є вкрай необхідною.

Соціальна дезадаптація (СД) – це не проста відсутність пристосованості до інших людей чи до суспільного життя, а складне соціально-психологічне явище. Неприйняття групою індивіда, соціально-психологічна ізоляція і пов'язаний з нею психологічний стан фрустрованості і пригніченості, неадекватність комунікативних навичок і поведінкова дезорганізація, внутрішня скутість і підкреслена відчуженість – ось далеко не вичерпний перелік її симптомів [3, с. 89–92].

Соціальна дезадаптація учасників бойових дій може мати патологічний і непатологічний характер. До об'єктивних ознак СД учасників бойових дій відносять: втрату колишніх соціальних (в т.ч. родинних) зв'язків, безробіття,

втрату житла і майна, гемблінг, вживання наркотичних речовин, демонстрацію неприйняття соціальних норм, аутоізоляцію (надмірне усамітнення), відмову від соціальної та психологічної допомоги при одночасній усвідомлюваній потребі в них. До суб'єктивних ознак СД належать: наявність постійних негативно забарвлених переживань, почуття «провини» перед загиблими, перманентний внутрішній дискомфорт, відчуття «пустоти», «глухого кута», феномен «зайвої людини».

У психопрофілактиці соціальної дезадаптації в учасників бойових дій доцільно розрізняти первинний, вторинний та третинний її аспекти, які уже не одноразово були описані великою плеядою дослідників даного питання. Ми ж зупинимо свою увагу на результатах роботи фахівців із соціальної роботи Уманського управління праці та соціального захисту населення. В місті проживає 610 учасників АТО, з метою їх соціального захисту в місті утворено: Центр допомоги учасникам антитерористичної операції та координаційний центр з надання допомоги особам, які потребують додаткового захисту.

Для виявлення потреб сімей учасників АТО проводиться анкетування учасників АТО, обстеження матеріально-побутових умов їх проживання, про що складаються соціальні паспорти. За результатами таких обстежень максимально вирішуються питання щодо винайдення шляхів їх вирішення. Під соціальний супровід у 2017 році взято 13 сімей учасників АТО.

Для попередження явища соціальної дезадаптації серед учасників антитерористичної операції затверджено міську комплексну програму щодо медичного, соціального забезпечення, адаптації, психологічної реабілітації, професійної підготовки (перепідготовки) учасників антитерористичної операції, соціального захисту членів їх сімей та вшанування пам'яті загиблих учасників антитерористичної операції на 2015–2017 роки.

Соціальними працівниками управління здійснюються психологічна допомога (працює пункт психологічної допомоги із залученням студентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, які здобувають вищу освіту за напрямом «практична психологія». Практичним

психологом постійно проводиться психологічний супровід учасників АТО, учасників бойових дій та членів їх родин, соціальна адаптація учасників АТО до умов мирного життя та корекція психологічних проявів поведінки, які можуть виникати у подружжя на момент повернення військовослужбовця додому. Всього за 2017 рік психологічну допомогу надано 46 особам, проведено 17 психокоррекційних та 12 арттерапевтичних занять, з 27 учасниками АТО проведено курс терапії психологом Уманського військового комісаріату, 6 учасників АТО за направленнями управління праці отримали курс психологічної реабілітації в реабілітаційних установах України.

В рамках проекту ОБСЄ в Україні за участю Міжнародного фонду «Євро Азія» на базі Агротехнічного коледжу Уманського національного університету садівництва пройшли курси перепідготовки за спеціальністю «Менеджмент організацій (адміністратор)» 8 учасників АТО. 16 осіб отримали послуги із професійної адаптації – здобули професію «Водій автотранспортних засобів «Водій автотранспортних засобів категорії за кошти, передбачені у державному бюджеті для їх професійної адаптації».

Станом на 01.01.2018 р. 31 особа зазначеної категорії отримує послуги служби зайнятості, з них 27 отримують допомогу по безробіттю, 2 особи проходять професійне навчання за направленням центру зайнятості [1].

Кожна країна зобов'язана організувати ефективну систему охорони здоров'я своїх громадян, а реабілітація є невід'ємною складовою цієї системи. В Україні на сьогоднішній день вже існують поодинокі реабілітаційні центри та відповідні програми для військовослужбовців, які надають суттєву підтримку і допомогу.

Знехтувати таким аспектом допомоги як профілактика соціальної дезадаптації у військовослужбовців, що повернулися із зони бойових дій, в жодному разі не можна. Такий елемент як психологічна допомога і підтримка – має надаватися цим людям в обов'язковому порядку. Адже, як відомо, психогенні втрати у післявоєнний період дуже часто перевищують втрати бійців під час самої війни.

Отже, практичний досвід роботи фахівців управління праці та соціального захисту населення м. Умань свідчить про високий рівень організації соціально-психологічної допомоги в місті з учасниками АТО із попередження соціальної дезадаптації.

Вирішенням таких масштабних і вкрай важливих питань як реабілітація учасників АТО слід займатися на рівні держави – ґрунтовно і централізовано, а для розв'язання цієї надскладної проблеми й досягнення хорошого результату потрібна ефективна національна програма.

Kokosha Antonina. Scientific adviser: Kolyada N.M. PREVENTION OF SOCIAL DEZADAPTATION OF ATO PARTICIPANTS (from the experience of social workers in the city of Uman)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформація про роботу, яка проводиться в м. Умань щодо соціального захисту учасників АТО – Умань, 2018. – 9 с.
2. Закон України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] // Режим доступу : [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
3. Лесков В. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / В. Лесков. – Хмельницький, 2008. – 22 с.